

e-zpravodaj

Národní knihovny ČR

ročník 7 | číslo 4 | 2020
červenec – srpen

nové služby, knihy, akce a další zajímavosti

Letní provoz knihovny

**Vzácné obohacení Mozartova Památníku
v Národní knihovně ČR**

Jak se staví Národní konzervační fond

Rozhovor s Mgr. Adolfem Knollem

e-zpravodaj Národní knihovny ČR

ročník 7 | číslo 4 | 2020 | červenec–srpen
dvouměsíčník

Adresa vydavatele a redakce:

Národní knihovna ČR, Klementinum 190, 110 00 Praha 1,
IČ 00023221, DIČ CZ00023221
E-mail: e-zpravodaj@nkp.cz
Telefon: 221 663 279 (H. Vajnerová),
221 663 252 (S. Vondráková)

Výkonná redakce:

Hana VAJNEROVÁ, Soňa VONDRÁKOVÁ

Redakční rada:

Irena MAŇÁKOVÁ (předseda), Jana HUŇOVÁ,
Karolína KOŠŤÁLOVÁ, Petra ŠŤASTNÁ

Grafické zpracování:

Tereza KROUPOVÁ

Příspěvky připravili:

Lukáš BABKA, Anna CAJTHAMLOVÁ, Marie HAŠKOVCOVÁ,
Julius HŮLEK, Zuzana KOPEČNÁ, Karolína KOŠŤÁLOVÁ,
Magda KRÁLOVÁ, Jan LUKAVEC, Zdeněk MATUŠÍK,
Zuzana PETRÁŠKOVÁ, Andrea PROKOPOVÁ,
Petra ŠŤASTNÁ, Hana VAJNEROVÁ, Soňa VONDRÁKOVÁ,

Obrazová dokumentace:

archiv.ucl.cas.cz; *Art Renewal Center*; *Anna Cajthamlová*;
Eastview.com; *Oskar Exner_praha.eu*; kramerius.mzk.cz;
kramerius.nkp.cz; prostejovsky.denik.cz; sbirky.ngprague.cz;
wikipedia; www.neveklov.cz/kub; www.numismatikacb.cz

e-zpravodaj NK ČR je dostupný na adrese:

e-zpravodaj.nkp.cz

Přihlášení k odběru e-zpravodaje:

e-zpravodaj.nkp.cz

Foto na titulní straně:

freepik.com

Co je nového

3

Letní provoz knihovny

Opatření ve studovnách během letního provozu

Vzácné obohacení Mozartova Památníku
v Národní knihovně ČR

Rozšířená nabídka elektronických
databází v oblasti slavistiky

Národní digitální knihovna DNNT

Představujeme

5

Jak se staví Národní konzervační fond

Rozhovor s Mgr. Adolfem Knollem

Archivace českých online médií

Zajímavosti a tipy

10

Co čte knihovník? / *Petr Gibas a kol.: Kutilství:
drobná mozaika svépomocné tvorby*

Historické události z let končících nulou v Kalendáři
historického Daniela Adama z Veveslavína

Zveme vás

12

120. výročí narození Vítězslava Nezvala

Co je nového

Letní provoz knihovny

V době letních prázdnin, od 29. června do 30. srpna včetně, bude Národní knihovna ČR uzavřena o sobotách a nedělích a v době státního svátku v pondělí 6. července. V letošním roce nedojde k tradičnímu dvoutýdennímu uzavření knihovny pro čtenáře s ohledem na výpadek služeb veřejnosti v době koronavirové uzavírky.

Většina studoven v Klementinu, včetně studovny Slovanské knihovny, bude otevřena následovně:

- **PO, ST, PÁ 9–14 hodin**
- **ÚT, ČT 9–19 hodin**

Studovna v Centrálním depozitáři Hostivař, Studovna rukopisů a starých tisků, Studovna Hudebního oddělení, Studovna periodik a Knihovna knihovnické literatury:

- **ÚT, ČT 9–19 hodin**

Více informací najdete [zde](#).

Opatření ve studovnách během letního provozu

Zdeněk Matušík

Provoz studoven – poskytování služeb na místě samém – obnovila Národní knihovna 11. května 2020. V první řadě jde o půjčování dokumentů, jejichž obsah je založen na textu či vyobrazeních – v převažující míře tak jde o tištěné dokumenty, avšak náleží k nim také mikrodokumenty (zpravidla reformátované noviny na mikrofilmu) a kompaktní disky (CD-ROM a DVD). Z hygienických důvodů je v současnosti upraveno zpřístupňování dokumentů, jejichž obsah či součást obsahu tvoří zvukový záznam – ty se nyní zpřístupňují pouze ve Studovně hudebního oddělení.

Podmínky stanovené Ministerstvem zdravotnictví v květnu a červnu (nejnověji ze dne 19. června 2020) pro provozovny přístupné veřejnosti, kde je přítomno více osob najednou, i nadále vynucují řadu opatření, která odlišují režim provozu studoven v těchto dnech od provozu obvyklého.

Vzhledem k tomu, že Praha patří k regionům, v nichž se epidemiologická situace i koncem června (kdy se dosavadní pravidla provozu upravují) považuje za rizikovou ve zvýšené míře oproti většině území České republiky, podmínky provozu Národní knihovny ČR nelze uvolnit v té míře, jak se v letních měsících děje jinde.

Zejména jde o to, že i nadále trvá pro osoby vstupující a pobývající v prostorách Národní knihovny ČR povinnost používat kryt dýchacích cest a dezinfikovat si ruce.

Provoz studoven v přízemí Klementina v podmínkách omezeného režimu

Uvedeme zde, jak se epidemiologická opatření promítají do provozu Všeobecné studovny a Studovny společenských a přírodních věd, které jsou navzájem propojeny a vytvářejí tak jistý funkční celek:

- ▶ počet studijních míst u běžných pracovních míst (bez přístrojového vybavení) je redukován
 - rozmístění studijních míst zajišťuje dodržování stanovené vzdálenosti
- ▶ příchozí nemohou zaujmout místo ve studovně sami, jsou povinni oslovit službu u pultu
 - konkrétní místo přiděluje knihovník, který Vám sdělí číslo místa
 - přidělení místa je závazné, místo nelze o své vůli měnit či posouvat
 - místa u běžného pracovního stolu se ovšem již nerezervují on-line předem
 - netýká se míst s knihovnickými stanicemi s přístupem do Internetu a digitální knihovny Kramerius – viz dále
- ▶ místo s počítačem pro přístup do INTERNETU a DIGITÁLNÍ KNIHOVNY Kramerius je nadále TŘEBA REZEROVAT PŘEDEM ON-LINE z uživatelského konta čtenáře
 - rezervace pro přístup do internetu (případně pro práci s editorem) pro interval 1 hodiny
 - rezervace pro přístup do digitální knihovny Kramerius pro interval 2 hodin
- ▶ u vchodu do studovny a případně u služebního pultu je třeba si dezinfikovat ruce
- ▶ knihovní systém je nastaven na limit 5 objednávek najednou
 - případnou výjimku posoudí knihovník
- ▶ délka rezervace expedovaných svazků je jeden týden (5 otevíracích dnů)
 - o prodloužení rezervace můžete požádat e-mailem na vseobecna@nkp.cz nebo telefonicky na čísle 221 663 242
- ▶ výdej jednotek pro výpůjčku na místě i příjem vrácených jednotek probíhá v zásadě obvyklým způsobem s tím, že
 - do rezervace se jednotky přijímají v případech, že čtenář se zaváže přijít v následujících dnech
 - je stanoven limit počtu rezervovaných jednotek – v zásadě do 5 jednotek
 - jednotky vrácené do skladu jsou uloženy po 3 následující kalendářní dny v karanténě
- ▶ přístup ke svazkům v příruční knihovně uloženým ve volném výběru je zrušen
 - na vyžádání vám je vydá knihovník, půjčují se za obdobných podmínek jako ostatní jednotky
- ▶ bezdrátové připojení k internetu je k dispozici jako obvykle
- ▶ samoobslužné kopírovací služby jsou k dispozici
 - ze svazků do rozměru přibližně B3 i pro tiskový výstup z digitální knihovny či z počítače
 - kopie z novin a dalších velkoformátových dokumentů se zhotovují na objednávku
- ▶ prostor studoven se v současnosti náležitě větrá i z epidemiologických důvodů, alespoň jednou za hodinu

Studovna Slovanské knihovny

Magda Králová

Počet studijních míst je omezen na sedm. Omezen je také počet veřejně přístupných počítačů. Rezervační systém z technických důvodů nemáme, věříme, že se místo najde pro všechny zájemce.

On-line objednávání je povoleno pro absenční i prezenční knihy a časopisy. Přístup k databázím není omezen, navíc do 31. 7. máme zkušební přístup k dalším databázím společnosti Eastview (viz článek níže).

Každou vrácenou knihu ukládáme do karantény a pro další zájemce je k dispozici po 60 hodinách. Přístup k volnému výběru knih a knihám v příručce je možný po použití dezinfekce. Služby, jako je samoobslužné kopírování a zhotovování kopií v reprografickém oddělení, již fungují bez omezení.

Studovna Národního konzervačního fondu v Centrálním depozitáři Hostivař

Anna Cajthamlová

Ve studovně CDH je nutno dodržovat základní pravidla, která znáte z Klementina. Při příchodu vám bude určeno místo ke studiu tak, aby byly dodrženy požadované rozesupy. Kapacita studovny je naštěstí veliká, takže nebylo nutné zavádět rezervační systém. Pracovní místo je po odchodu badatele vždy vydezinfikováváno a knihy preventivně putují do karantény. Provozní doba v létě zůstává stejná, jak ji znáte z předchozích let (úterý a čtvrtek 9.00–19.00), tentokrát bez dvoutýdenní provozní přestávky. Vzhledem k měnící se situaci sledujte webové stránky, kde najdete aktuální pravidla.

Věříme, že uvedená opatření, vyvolaná stále ještě trvajícím stavem epidemiologického ohrožení, pochopíte. Rádi vás i za této specifické situace v našich studovnách uvítáme.

Vzácné obohacení Mozartova Památníku v Národní knihovně ČR

Julius Hůlek, Zuzana Petrášková

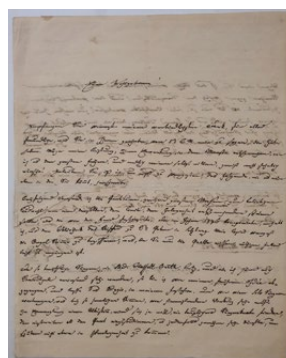
Jednou z nejcennějších sbírek Národní knihovny ČR je tzv. Mozartův Památník, původně německy „Mozarts Denkmal in seinen Werken 1837“. Tento název vystihuje charakter sbírky tak, že se nejedná o „památník“ ve smyslu muzea, ale o sbírkový soubor dobových, zejména notovaných pramenů. Památník tvoří rukopisné i tištěné historické hudebniny, které obsahují více než 180 skladeb Wolfganga Amadea Mozarta (1756–1791), dále korespondenci, libreta a další archiválie, které se váží k jeho životu a dílu. Nejcennější součástí sbírky tvoří komplet, shromážděný badatelem, hudebníkem a zejména významným sběratelem Aloisem Fuchsem (1799–1853), jenž se stýkal s předními skladateli a hojně publikoval v dobovém tisku. Dopisy psané Mozartem, jeho otcem, matkou a koncept dopisu Mozartovy ženy Konstance byly pro Památník získány z Fuchsovy sbírky roku 1845. Nyní, po 175 letech, se podařilo celek

Památníku doplnit zakoupením dopisu Mozartova mladšího syna, rovněž skladatele a klavíristy Franze Xavera, jinak též Wolfganga Amadea (1791–1844).

Dopis byl doposud ve sbírce významného ilustrátora, grafika a malíře Vojtěcha Kubašty, mj. sběratele památek souvisejících s Mozartovými životními osudy. Dotyčný dopis Mozartova syna ze dne 12. srpna 1842 byl pravděpodobně určen jednomu z členů komitétu salzburského Mozarteu. Hovoří se v něm o aktuálním vztahu Mozarta juniora k nově založenému Mozarteu v Salzburgu a o jeho osobní účasti a účinkování na inauguračním koncertě. Obsahový kontext celé výpovědi navíc skrytě poukazuje na unikátnost pražského Mozartova Památníku založeného již roku 1837, tedy několik let před salzburským Mozarteem. V tom spočívá jedinečný historický význam získaného dopisu.

Franz Xaver Mozart
v roce 1825

Dopis Mozartova syna
Franze Xavera (zdroj NK ČR)

Rozšířená nabídka elektronických databází v oblasti slavistiky

Lukáš Babka

Již několik let mají registrovaní uživatelé NK ČR zajištěn přístup k databázi Russian Central Newspapers (UDB-COM), kterou provozuje společnost Eastview (www.eastview.com). Databáze zpřístupňuje více než 40 hlavních ruských novin. Americká společnost Eastview se orientuje na dodávání tištěných dokumentů a tvorbu elektronických databází se zaměřením na státy bývalého Sovětského svazu, na Čínu a arabský svět. Nyní, v důsledku koronavirové krize, dočasně umožnila Národní knihovně ČR bezplatný přístup k několika dalším svým produktům.

Do konce července 2020 tak mají registrovaní uživatelé NK ČR možnost pracovat s databázemi *Pravda Digital Archive*, *Rossiiskaia gazeta Digital Archive*, *The Current Digest of the Russian Press* a *Essential Russian Classics eBook Collection*. První dvě zpřístupňují kompletní řady novin *Pravda* (od roku 1912, včetně sedmnácti průběžně vycházejících doprovodných titulů a příloh) a *Rossijskaja gazeta* (od roku 1990). Především noviny *Pravda* (které jsou v tištěné podobě takřka v úplnosti dostupné ve Slovanské knihovně) představují

zásadní titul pro studium Ruska a Sovětského svazu. V případě databáze *The Current Digest of the Russian Press* jde o elektronický archiv amerického týdeníku přinášejícího od roku 1949 v angličtině výběr z dobového ruského tisku. Databáze *Essential Russian Classics eBook Collection* nabízí elektronickou podobu více než 6300 ruských knih od více než 300 ruských spisovatelů a básníků především 19. a 20. století, řadících se ke „zlatému fondu“ ruské literatury. Ke všem těmto informačním zdrojům je možný vzdálený přístup ze stránek NK ČR, a to registrací do zmiňované databáze UDB-COM, která se provádí přes autorizaci Shibboleth.

Nabídku elektronických ruských knih dále rozšiřuje databáze *LitRes:biblioteka* od stejnojmenné ruské společnosti, která je uživatelům knihovny dostupná od roku 2019. Ta v současnosti zpřístupňuje více než 521 000 ruských elektronických knih nejrůznějšího zaměření. Pro zajištění přístupu k této databázi je potřeba osobně si aktivovat konto v půjčovně Slovanské knihovny, která přístup koordinuje.

ЛитРес:
библиотека

Národní digitální knihovna DNNT

Petra Šťastná, Karolína Košťálová, Soňa Vondráková

Na úspěšnou **Národní digitální knihovnu pro studenty VŠ** nově navazuje **Národní digitální knihovna DNNT (NDK-DNNT)**, která se zaměřuje na zpřístupňování tzv. děl nedostupných na trhu.

Národní digitální knihovna pro studenty VŠ byla aplikace, která fungovala od 17. 3. 2020 do 19. 5. 2020, tj. v období nouzového stavu, kdy na základě speciální smlouvy mezi NK ČR a kolektivními správci autorských práv DILIA a OOA-S došlo ke zpřístupnění veškerého obsahu Národní digitální knihovny pro on-line čtení z domova pro registrované uživatele vybraných institucí – vysokých škol, oficiálně uznaných výzkumných organizací a knihoven, které mají statut výzkumné organizace. Aktuálně se do aplikace NDK-DNNT mohou přihlásit zejména uživatelé těch knihoven a institucí, které se zapojily do NDK pro studenty VŠ. Možnost využívat NDK-DNNT však není omezena na příslušnost k vysoké škole nebo výzkumné instituci. Postupně se budou do jejího využívání zapojovat i další knihovny, např. krajské, které s NK ČR uzavřou smlouvu. Na stránkách věnovaných NDK-DNNT je k dispozici aktuální přehled institucí, jejichž čtenáři již právo přístupu do NDK-DNNT mají.

Národní digitální knihovna DNNT nabízí známé uživatelské rozhraní. Přístup podobně jako v Národní digitální knihovně pro studenty VŠ je buď přes eduID, nebo přes propojené identity.

Na základě licenční smlouvy mezi NK ČR a kolektivními správci DILIA a OOA-S jsou v NDK-DNNT pro on-line čtení uvolněna díla vydaná do roku 1989, která již byla nahlášena do Seznamu děl nedostupných na trhu. V NDK-DNNT dále najdete i volná díla, s nimiž můžete pracovat bez dalších omezení, a také ta, která je možné využívat pouze z počítačů NK ČR. Režim DNNT (on-line čtení děl vydaných do roku 1989) se nevztahuje na jiné digitální knihovny v ČR.

Představujeme

Jak se staví Národní konzervační fond

Anna Cajthamlová

V minulém čísle e-zpravodaje jste si mohli přečíst, k čemu je Národní konzervační fond (dále „NKF“) určen, jaké je jeho poslání a proč se půjčuje v tak výrazně omezeném režimu. Pojďme se podívat na to, co sbírka obsahuje a jak se člení.

V současné době je v NKF celkem 32 živých signatur, které jsou neustále doplňovány. Největší objem doplněných svazků je jednoznačně na signaturách monografických a periodických dokumentů, tedy na signaturách I, II, III, IV a P I, P II, P III a P IV. Jen monografií přibylo do NKF za rok 2019 přes 22 000, periodik potom přes 11 000. Členění I–IV je dáno velikostí dokumentů. Například na signatuře I tak vedle sebe stojí monografie do velikosti 21 cm. Dokumenty jsou takto rozděleny z důvodu úspory místa. Regálové police na nejmenších signaturách mohou být nahuštěny více, než je tomu u dokumentů větších rozměrů.

Příloha dětské knížky

Ostatní signatury jsou určeny pro speciální dokumenty. Jedná se například o plakáty, kalendáře, pohlednice, hudebniny, gramofonové desky, mapy nebo přílohy. Ano, i některé přílohy mají v NKF svou vlastní signaturu. Pokud nám totiž k nějaké dětské knížce pohádek dorazí jako příloha větší plyšová hračka, není úplně žádoucí, abychom se ji snažili dát na regál mezi ostatní svazky. Taková žabka se svými mouchami (na obrázku) si hová na samostatné signatuře s podobnými kousky, mezi které ale patří třeba i vitrina ke speciální třídílné publikaci o Sixtinské kapli.

Jak už bylo zmíněno v minulém článku, dokumenty putují do NKF z povinného výtisku. Nakladatelé jsou povinni splnit zákon a poslat vše, co do této povinnosti spadá, do Národní knihovny. Zákon se však ustálil až od poloviny 30. let 20. století a ani potom nebyl dodržován stoprocentně. I v NKF tak mnoho svazků chybí. Intenzivně se však pracuje na jeho retrospektivním doplňování. Snahou je také zachovat všechny odlišné podoby daného exempláře. Pokud byla kniha vydána v brožované i vázané verzi, chceme mít obě dvě. Mnoho dokumentů vyšlo ve speciálních vydáních na různých druzích papíru, jako číslované exempláře, často podepsané autory. I to chceme v Národním konzervačním fondu uchovat.

Samostatnou kapitolou jsou v NKF periodika – hlavně noviny a časopisy. Než se vyčlenily zvláštní signatury „P“, byly periodické dokumenty řazeny na signatury I–IV, tam je tedy také najdeme. I zde platí povinný výtisk. Do NK ČR tak chodí všechny noviny a časopisy, které vycházejí. Vzhledem k jejich fyzické podobě však jejich zpracování není tak jednoduché. Kompletují se vždy dané ročníky, u novin měsíce či čtvrtletí. A svazky se buď vážou do pevných vazeb, aby dobře stály na regálu, nebo jsou umístěny do speciálních obalů. Toto už však trochu spadá do tématu dalšího článku – do ochrany Národního konzervačního fondu, který najdete v dalším čísle.

Rozhovor s Mgr. Adolfem Knollem

Petra Šťastná, Karolína Košťálová, Soňa Vondráková

Adolf Knoll patří k osobnostem dlouhodobě spojeným s Národní knihovnou, v níž působí od roku 1979. Zažil v NK ČR mnohé zlomové události, kterých se aktivně účastnil, a podílel se na řadě významných počinů, týkajících se počátků automati-

zace v knihovnách na přelomu 80. a 90. let či digitalizace knihovních fondů v počátcích 90. let minulého století. Je odborníkem světového formátu, který se zapojuje do řady projektů v mezinárodním měřítku. V současnosti působí v Národní knihovně ČR na pozici náměstka pro vědu, výzkum a mezinárodní vztahy.

Co vás vlastně do knihovny přivedlo?

Nedělejte si iluze, je to totální náhoda. Pět let jsem studoval na univerzitě v Rumunsku. Když jsem přijel zpátky, tak – za prvé – jsem v Praze nikoho neznal. A za druhé jsem nemohl najít asi půl roku zaměstnání, protože moje sestra žila a žije v západním Německu. A kromě toho jsem si ze zahraničí přivezl manželku. Kamkoliv jsem se přihlásil, tak... pokud mě chtěli, tak pak řekli „bohužel“. S tím vzděláním, které jsem měl, nepřipadalo nějaké uplatnění tam, odkud jsem (jsem z Hronova), moc v úvahu. V Praze nebylo kde bydlet, tak to bylo trošku kritické. Nakonec to dopadlo tak, že jsem už úplně zoufalý z toho, že žádnou práci neseženu, šel tady po nádvoří Klementina a zašel jsem do tehdejšího personálního oddělení. Tam byly takové paní. Říkal jsem, že sháním zaměstnání. Ony se mě ptaly, jakou mám aprobaci, já že mám rumunštinu francouzštinu. Řekly: „Tu my nepotřebujeme.“ Tak jsem řekl „dobře“, už jsem se otočil, a třetí paní říkala: „Kdybyste uměl anglicky a rusky, tak to bych vás asi potřebovala.“ Říkal jsem: „To já umím.“

Jaké byly vaše začátky v knihovně?

Nastoupil jsem do Oddělení jmenného popisu. Pracoval tam Dr. Balík, který zastupoval vedoucí. Přijímal mě do práce a říkal mi: „Ničemu se tady nediv.“ Pak jsem asi za měsíc přešel do zahraniční akvizice, kde bylo volné místo referenta pro anglojazyčnou a ruskojazyčnou oblast. A pak nám všem, co jsme tu přistáli z jiných fakult, řekli, že pokud chceme zůstat, otevírá se knihovnický postgraduál. Tak nás společně s Dr. Balíkem a dalšími přiměli ho udělat. To bylo v letech 1983–85.

Počítače nebyly v té době běžné jako dnes. Jejich využití v knihovnách bylo v počátcích. A vy jste u toho byl. Jak to s automatizací v NK ČR tenkrát vypadalo?

Kolem roku 1986 se v knihovně začaly objevovat první náznaky automatizace. V té době tu byla laboratoř, kde byly asi tři malé počítače. Měly harddisky s kapacitou 20 MB. Běžel tu výzkumný úkol k automatizaci knihovny a něco jim tam nešlo. Jednoho dne si mě zavolał příslušný náměstek, a tak jsem se stal řešitelem dílčího úkolu automatizovaného

zpracování knihovních fondů. Tím jsem se dostal brzy k výpočetní technice, což mi docela vyhovovalo, protože jsem celkem technicky založený. Dokonce jsem začal studovat jadernou fyziku, ale odtamtud jsem brzy zběhl.

Ledacos se tehdy podařilo. Koncem 80. let jsme modelově postavili na těch třech počítačích takovou linku zpracování. Od akvizice, přes katalogizaci až po tisk lístků. Běželo to v systému ISIS, s nímž se docela dobře pracovalo. Byla to rozumná hračka. Navíc jako referent akvizice jsem docela věděl, co se v knihovně děje. Celkově se to v zásadě povedlo a byl to můstek k tomu dalšímu. Takže opět, všechno je náhoda. Navíc, když chtěl člověk uživit rodinu, tak sebou nemohl moc cukat.

To už se blížila 90. léta a doba velkých změn. Nastalo tvůrčí období, začaly se dělat věci, které jste mohl ovlivnit.

Vlastně ono to začalo už koncem 80. let, kdy jsem začal cítit, že to takhle nejde, že se spousta věcí dělá dvakrát. Zbytečně. Navíc ještě byla perestrojka. Tehdy šel knihovnou takový požadavek, ať každý napíše, co by si představoval jinak. Tak jsem to napsal. Zavolala si mě tehdy ředitelka odboru a říkala: „Víte, máte velký problém. Náměstek byl rudý vzteky, ředitel bouřil, koho to tady máme. Já bych to takhle nenapsala. Dr. Balík to napsal rozumněji. Za to bych se postavila. Za vás se nepostavím.“ Tak to se mnou vypadalo špatně. Ale nakonec se mě zastal šéf přes automatizaci, takže byl vlastně klid.

A pak se stala další náhoda. Kolega, který byl na začátku roku 1989 vědeckým tajemníkem a měl na starosti přípravu výroční zprávy, šel na vojenské cvičení. Shánělo se tedy, kdo by to napsal. Moje šéfová mě navrhla s tím, že to nejde odmítnout. Takže jsem napsal tu výroční zprávu a postupně na mě spadlo i to ostatní, co dělal vědecký tajemník. Mohl jsem to sice odmítnout, ale s následky. Tak jsem si říkal, že to zkusím. To už bylo k létu. A pak už vlastně přišel listopad 1989.

To byla dramatická doba. Byl jsem tehdy tím vědeckým tajemníkem. Jednoho dne se ozval telefon z ministerstva. Tady nikdo, ředitel už jel na ministerstvo. Dneska je to k smíchu, ale tenkrát, když volal ministr kultury, to bylo nedohledno. Navíc nevolal v dobrém. Jeho první věta byla: „Vy jste dohnali ředitele k sebevraždě.“ Ukázalo se, že si tehdejší nový ministr Lukeš pozval ředitele Beránka a rozhodl se ho odvolat. A pan doktor Beránek chtěl na ministerstvu skočit z okna. A protože jsem byl na tom telefonu já, vynadal mně. Říkal jsem, že tak to není. Ministr říkal: „Okamžitě přijedte ke mně.“ Nezbylo nic jiného než jet na ministerstvo. Když jsem tam dorazil, posadil mě proti sobě a dvě minuty se na mě díval. Nemluvil jsem, nejde mluvit. On pak říkal: „Asi nejste zlý člověk.“ Pak pokračoval: „Informoval jsem se. Potřebuji někoho pověřit vedením Národní knihovny a jediný, s kým lidi souhlasí, jste vy.“ Bránil jsem se, že to nejde, že jsem jen vědecký tajemník, někdo na úrovni vedoucího oddělení. Ale on na to: „V podstatě už nemáte moc na výběr. Už to tady mám napsané.“ To bylo naprosto šílené.

Dostal jsem papír s pověřením, přišel večer domů a někdo zvoní. A za dveřmi stála kolegyně z knihovny a říká:

„Jsem tu za Občanské fórum. Když teď vedete Národní knihovnu, mám tady asi dvě stránky otázek. Tak se na to připravte. Zítra je veřejná schůze se všemi zaměstnanci a chceme slyšet, co s tím budete dělat, když je tady všechno špatně.“ Od ministra jsem měl pověření jen na dobu, než bude zvolen nový ředitel.

Od dubna 1990 byl ředitelem jmenován Dr. Balík. Předtím bylo výběrové řízení, na které jsem se nepřihlásil. Ale Dr. Balík za mnou přišel: „Moc tě prosím, přihlas se.“ Tak jsem se nakonec přihlásil, ale nevybrali mě. Vybrali právě Vojtu Balíka a já se na základě toho výběrového řízení stal jeho zástupcem.

Tehdy se třeba řešilo, co se stávajícími náměstkyněmi. Jsem pragmatik a říkal jsem: „Necháme je dodělat jejich práci a pak se uvidí.“ No a to se nelíbilo. Nakonec proběhlo přesoutěžení vedoucích. Hodně se jich potvrdilo. Někdo byl někde nový. Souviselo to hodně i s generační výměnou, což byla v podstatě také náhoda. Posunula se generace, kam patřili Dr. Vojtěch Balík, Dr. Jiří Polišínský, Dr. Hanuš Hemola či Dr. Vít Richter. Mezi sebou už jsme o tom, že bychom věci dělali jinak, nějakým způsobem mluvili, jak jsme se potkávali na chodbách. A život projevil iniciativu. Doba tomu nahrála.

Jak probíhala porevoluční léta v Národní knihovně?

Stanovili jsme si Dr. Balíkem takový „fahrplan“. Definovali jsme, co je nejdůležitější pro rozvoj instituce a největším problémem tehdy byla ochrana fondu. Byly tady různé zámky a další objekty, které měla knihovna přidělené. Nechal jsem to spočítat a bylo to tenkrát nějakých deset mimopražských objektů. Ty knihy tam vesměs hnily. Navíc řada objektů byla vzhledem k jejich havarijnímu stavu nevyužita. Největší depozitář byl na zámku v Postoloprtech, kde byl asi milion svazků rezervních fondů. Zámek byl narvaný knihami. Tehdy se po dohodě vracelo církvím, takže něco z fondů ubylo. Ale i sklepy v Klementinu byly vyložené knihami. Takže nejdůležitější bylo zachránit tohle. To byla jednička. Dvojka byla automatizace, pak akvizice a tak dále.

Tehdy jsem dostal za úkol od Dr. Balíka dát dohromady podklady k ochraně fondu. V 80. letech tady bylo oddělení restaurování, které mělo celkem dobrou pověst. V rámci výzkumného programu tu byli také dva chemici, kteří zkoumali plísně. To bylo východisko. Cílem bylo vytvořit, a trochu jsem se o to přičinil, komplexní odbor ochrany fondů, který vznikl kolem roku 1995 a jehož vedoucím se stal Dr. Jiří Polišínský.

To už se dostáváme k vaší další činnosti, která vedla až k digitalizaci rukopisů a vzniku digitální knihovny Manuscriptorium.

V roce 1992 startovali v UNESCO program Paměť světa a chtěli mít něco, co by ukazovali. Někdo se tam zhlédl v digitalizaci a pořád nebyly výsledky. Do Československa tehdy přijel zástupce UNESCO, navštívil ředitele Balíka, to jsem nevěděl. A jednu chvíli mi volal Dr. Balík a ptal se, zda bychom uměli udělat nějaké CD, abychom ukázali naše poklady. Už předtím jsem se staral o zpřístupnění cizích databází na CD, tak jsem zavolał do té firmy (Albertina Icome Praha), protože ti to tehdy dělali, a zeptal jsem se:

„Šlo by udělat tohle?“, a oni: „Jasně, to by šlo.“ Tak jsem volal Dr. Balíkovi, že by to šlo. No a další jeho otázka byla: „A šlo by to do tří měsíců?“

Digitalizaci knih si dnešními prostředky umíme představit. Jak to ale probíhalo počátkem 90. let?

To se digitalizovaly velkoformátové barevné diapozitivy. Jinak se to neumělo. V té době digitální foťáky ještě nebyly. My jsme naštěstí měli nafocené barevné diapozitivy a pak existovaly ne deskové skenery, ale bubnové skenery. Ten diapozitiv to pohltilo a proběhlo to tím. A tak jsme získali barevný obraz. Pak následovala výroba CD, které mělo na tu dobu ohromnou kapacitu, tedy z dnešního pohledu pouhých 700 MB.

Řekl jsem tedy, že by to šlo. Bylo to na moji zodpovědnost, jestli to stihneme. A my to stihli.

A v UNESCO byli spokojeni, že mají co ukazovat?

Ano, byli rádi. Zjistil jsem, že si různě po světě nasmlouvali pilotní CD a nikdo je nedodělal. Podepsali jsme smlouvu, jel jsem do Paříže prezentovat CD na zasedání UNESCO. Navíc třináctého. Třináctku nemám rád. Byl jsem vyjevený. Ale dopadlo to dobře. Bylo to období velkých změn a bylo třeba je vstřebat.

Tím pádem se to tak nějak stalo a mě ty věci zaujaly, a pak už to šlo jedno po druhém. Tedy se spoustou problémů a slepých uliček. A to byl začátek.

Vznik digitální knihovny Manuscriptorium pak už byl „jen“ dalším logickým krokem ve vývoji?

Manuscriptorium, to je až rok 2002. Do roku 1995 se dělaly jednotlivé projekty, jednotlivé rukopisy, když se sehnaly nějaké peníze. Například nám zasponzorovali výrobu diapozitivů, což bylo to nejdražší, Kroniky Kostnického koncilu. My jsme všechno, co jsme digitalizovali, dělali jakoby ve spolupráci s UNESCO – my vám dáme logo, vy nám dáte nějaké CD. Měli jsme tedy něco jako projekty UNESCO, dostali jsme nějaké peníze na služby, na provedení práce a podobně. Ale ne mnoho. Jsem ale takový, že věřím na tyto investice jiného typu.

Postupně se podařilo se o to opřít – že máme logo UNESCO, že spolupracujeme, že máme pilotní projekt. Díky tomu se, i když strašně složitě, daly sehnat nějaké další peníze. Ale nebylo to jednoduché. Byla období zoufalství, kdy jsme si říkali, že takhle to nemá smysl. CD se muselo nainstalovat na počítači, občas se to pralo s druhými nainstalovanými CD, takže pak nebylo vidět nic. To nebyla správná cesta. Musí to být nezávislé, a tím jsme začali řešit formáty. Tak jsem se o to začal trochu víc zajímat.

Setkala se myšlenka digitalizace rukopisů s nadšením?

Tam byly dva problémy. Za prvé – vůbec zaujmout lidi z těch oddělení, kteří se tomu věnovali, a druhý byl přesvědčit odbornou veřejnost, že dojde ke zpřístupnění.

To se jim nelíbilo?

Nelíbilo. Protože to byly „jejich“ rukopisy. Rukopis XY byl konkrétního badatele, a dokud nevydá jeho kritickou edici nebo ho nevytěží „do mrtě“, tak na něj nesmí nikdo jiný

sáhnout. A teď my začneme digitalizovat a zveřejňovat, co jsme zdigitalizovali. Nejdřív formou seznamu. Chodily požadavky na CD z Ameriky, od bohemistů. Tím vytváříte konkurenční prostředí. Dodnes je to v některých zemích problém.

Když jste badatele přesvědčili, co bylo potřeba řešit dál?

Odborná věc byl vývoj formátů, což bylo docela zajímavé. Dneska víte, co je XML. Tehdy nebylo XML, takže my jsme v podstatě tenkrát stvořili nějakého pradědečka XML. V tom markupu, značkovacím jazyce, jsme dokázali nějak spojit formátování a primitivním způsobem i obsah.

Pak se objevovaly takové projekty, kdy se třeba Česko-slovenská obchodní banka chtěla zviditelnit a zasponzorovala digitalizaci arabských a perských rukopisů. To taky hodně pomohlo, protože zas bylo vidět, že se staráme nejen o své kulturní dědictví, o to bohemikální, ať bylo v jakémkoli jazyce, ale i o to cizí. To nám v UNESCO dost pomohlo. UNESCO tenkrát dokonce vydalo novoročenky s obrázky z našich arabských a perských rukopisů.

Jak se stalo, že je z Manuscriptoria digitální knihovna nejenom pro naši zemi? Kdy přesáhlo naše hranice?

Přesáhlo je asi v roce 2004 nebo 2005, hnedka za dva roky. První myšlenka byla, že by Manuscriptorium mohlo být souborným katalogem zúčastněných institucí. Bylo tam už několik českých institucí a věci, které zajímaly naše badatele, jsou uloženy i v okolních zemích. A tehdy jsme se znali s lidmi z Vratislavi, kteří byli ochotni přispět do bibliografické databáze, ti byli první. A takhle jsme nabrali asi čtyři instituce – i ze Slovenska, Maďarska. Mezi prvními byla i Univerzitní knihovna v Bratislavě. Řekli jsme si, to má smysl.

Pak se objevila myšlenka, že když můžeme tahat obrázky z vlastního serveru, přece není problém brát si je v reálném čase odkudkoli, pokud víme, kde jsou uloženy. To bylo kolem roku 2005. A postupně jsme začali oslovovat i další instituce, koho jsme znali, kdo byl ochoten. Někdo s vámi nebude spolupracovat ze zásady, někdo vám to slíbí, ale nepochopí, že pro to musí něco udělat. A to je největší kámen úrazu. Takže postupně jsme tam měli pár institucí okolo.

Jaká byla další cesta?

Manuscriptorium se trochu rozšířilo, tenhle koncept začal fungovat, tedy popis dokumentu obsahuje i strukturu, která odkazuje na každý obrázek ze vzdáleného serveru. Pak jsme na to konto získali v roce 2007 evropský projekt **ENRICH**, který jsme řídili. Díky tomuto projektu se měl do Manuscriptoria dostat i digitální obsah evropských paměťových institucí. Měli jsme 18 partnerů. Ale chytře jsme otevřeli i tzv. přidružené partnerství ve smyslu „Kdo se chcete přidružit, tak se přidružte“. Což někteří rádi udělali, třeba univerzitní knihovna v Heidelbergu nebo Národní knihovna Rumunska. Na to konto jsme nasáli spoustu partnerů, spoustu přidružených partnerů a začalo to fungovat na tomto principu. Problém však byla nejen konverze různých formátů popisu – i když vám každý říká, že to dělá stejně,

tak to nedělá stejně – ale především konverze struktury dokumentu z různých systémů, abychom dosáhli na obrazy jednotlivých stran na cizích serverech. A bylo třeba to vyřešit. Dnes už nastupuje nové období spojené s **IIIF** (International Image Interoperability Framework) – vystavit a přečíst si ten který **IIIF manifest**, a přenést do svého prostředí obrazy z cizích digitálních knihoven. Prozatím ti, kdo o IIIF mluví, ne vždy vše mají uděláno dle standardu nebo to vůbec nemají, takže to ne u všech funguje. V Manuscriptoriu máme IIIF aktivně i pasivně, v Europeane jsme, takže si Manuscriptorium můžeme prohlížet i přes jejich interface.

A jak začínala digitalizace novodobých fondů? Byly i její začátky obdobně trnité?

Na začátku byl jeden program digitalizace. Když jsme vyrobili ten první značkovací jazyk, měli jsme ho jako univerzální. A potřebovali jsme do něj zasunovat moduly pro určité typy dokumentů, ale trochu jinak než pouze prostřednictvím **DTD** (Document Type Definition = definice typu dokumentu), tedy prostřednictvím takového speciálního definičního souboru. Ten formát byl otevřený a měli jsme specifikaci pro rukopisy a staré tisky a také pro periodika. Podle té se začaly digitalizovat noviny na mikrofilmech v roce 1999.

Postupně se program digitalizace novodobých fondů osamostatnil a uvažovalo se o zpřístupnění dat v nové aplikaci. Tehdy byly jenom noviny. V té době jsem víc dělal pro digitalizaci novodobého fondu (budoucí digitální knihovnu Kramerius) než pro Manuscriptorium. První zpřístupnění Krameria bylo takové, že tam byly obrázky v TIFFu na páskových knihovnách a navíc tam bylo diskové pole a bylo třeba to dostat v nějakém formátu k uživateli. Byly pomalé sítě, malé kapacity počítačů. Tak jsme přišli na to, že nejlepší je formát **DjVu**. Je velice úsporný, geniální, dodnes nepřekonaný. To, jak jeho princip funguje, nefunguje ani v JPEG2000, i když by podle definice měl.

Tak jsme si říkali, že nejlepší bude, když se obraz vytáhne z té páskové knihovny a dynamicky, na požádání uživatele se zkonvertuje, což bylo relativně rychlé. Dokonce jsme to měli udělané tak, že si znalý uživatel mohl stanovit, zda to chce zobrazit černobíle, v jakém rozlišení, a tak dále. Na to jsem nepřišel sám, tehdy jsem oslovil tvůrce DjVu, poslal jsem mu vzorky a on mi napsal, tak tohle by šlo, nepřemýšlel jste to dělat dynamicky? Tak jsme to dělali dynamicky.

Ale nebyl tam databázový systém, což bylo nešikovné. Takže se vypsalo výběrové řízení na systém, to byl později Kramerius. Rozhodli jsme se nechat si systém vyvinout a k tomu bylo třeba připravit zadávací dokumentaci, takovou systémovou analýzu. Což nakonec spadlo na mě, takže jsem si musel nastudovat XML, katalogizační pravidla jsem celkem znal. A napsal jsem formáty pro Krameria, a to jak pro periodika, tak i pro monografie. Nebylo to asi hloupě udělané, protože za celou dobu byl jediný požadavek na změnu. Pro Krameria jsem dělal dost intenzivně ze začátku, tak asi v prvních dvou letech, pak už jsem na to neměl čas. Vlastně pro Krameria jsem toho udělal víc než pro Manuscriptorium.

Fondy Národní knihovny ČR jsou rozsáhlé. Určitě se najde ještě něco, co čeká na digitalizaci.

Ze starých rukopisů, podle přehledu, který se dělal, je toho digitalizováno relativně málo. Tam to jde pomalu. Dělá se to takzvaně bohemikální jádro, dělají se hudebniny a nějaké věci ze Slovanské knihovny. Měly by se však digitalizovat i další rukopisy vč. orientálií, protože je o ně neustále zájem. Ale kdo to bude dělat? Někdo z Arabů? Těžko.

Pak máme archiv Adalberta Stiftera. To by se mělo udělat. To je unikátní záležitost. Máme nějaké fragmenty papýrů, je to menší část toho, co je uloženo ve Vídni. Já vím, že nejsou odborníci a nejsou peníze. Ale toto by stálo za to.

Díky Googlu a jeho digitalizaci došlo k nebyvalému zpřístupnění starých tisků a tisků Slovanské knihovny. Některé naše tituly mají v Google Books desetitisíce, dokonce statisíce přístupů ročně.

Jak dlouho bude ještě Google digitalizovat?

S námi nebo obecně?

S námi.

Co jsme měli, to jsme jim dali, ale naše smlouva pořád pokračuje, dokud ji jedna strana nevypoví. Teď je ještě v oddělení rukopisů pár tisíc předpřipravených svazků. Něco je také ve Slovanské knihovně a zřejmě i v novodobých fondech. Ale Google nepůjde do věcí, které jsou pod autorskými právy. Ptal jsem se jich a oni řekli „bohužel“. Nebo musíme garantovat tu hranici. Do roku 1890 to berou automaticky.

Jaká je teď vaše role v Národní knihovně?

Ze mě se stal byrokrat. Věnuji se institucionálnímu výzkumu, pak to jsou určité povinnosti za celou instituci, zastupuji knihovnu na mezinárodní úrovni, účastním se vyjednávání obsahu smluv.

U vás se zkombinovala znalost chodu knihovny, nejsou vám cizí technické věci, dokážete se domluvit se spoustou lidí, spoustou jazyků.

Ono to není tolik o tom jazyku. Jazyk je výrazem myšlení. Měl jsem výhodu, když jsem studoval v Rumunsku, že jsem tam žil v mezinárodním prostředí. Není národu, kterého bych nepotkal nebo tam neměl pomalu kamarády. Takže vím, jak kdo funguje. To je strašně důležité. Jak reaguje na životní situace, jak je třeba s ním mluvit. Hodně zemí mám spojených s konkrétními lidmi, které jsem znal.

Když se ohlédnete za věcmi, u jejichž vzniku jste byl, co patřilo mezi ta zásadní rozhodnutí či poznání?

Podstatné bylo, že jsme počátkem 90. let vyhodnotili, že nám nikdo nepomůže, že si musíme pomoci sami. Čas od času někdo říkal, že nám novou budovu pro knihovnu postaví Japonci nebo UNESCO, ale já jsem věděl, že tam nemají peníze. Nebo se také říkalo, že nám pomůže Evropská komise. No ale já už zase od roku 1995 do té komise jezdil a věděl jsem, jak to funguje. Že od nich nemůžeme nic dostat. Nejsme členy, nejsme ani přidruženými členy. Že se nic neděje na „blind“, ale prostřednictvím programů. A na ty my si nesáhneme.

Znal jsem i šéfkou z Evropské komise, která všechny ty programy řídila. To byla taková rázná dáma, které se všichni

báli. A protože my jsme od Evropské komise nemohli nic dostat, já jsem se jí nebál. A ona to věděla. A vždycky, když jsme se někde viděli, tak si mi stěžovala: „My už jsme tam investovali sta miliony eur, vám jsme nic nedali a vy jste udělali víc než oni. Jak to je možné?“ Na to jsem řekl: „Protože jste nám řekla, že nám nepomůžete, takže si musíme pomoci sami.“

Děkujeme za rozhovor.

Archivace českých online médií

Marie Haškovcová, Andrea Prokopová

V předminulém čísle e-zpravodaje jsme psali o tematické sbírce Online News Around the World, na které se podílel i český Webarchiv. Sklizeň iniciovalo mezinárodní konsorcium webových archivů International Internet Preservation Consortium. Pracovní skupina konsorcia vyzvala členské instituce a další organizace z celého světa k sestavení výběru relevantních zpravodajských zdrojů (10–15 webů). Cílem bylo vytvořit obraz celosvětového zpravodajství. Webarchiv na tuto kolekci částečně navázal a připravil výběrovou sbírku webů Česká média, která se snaží o dlouhodobé mapování vzorku českého zpravodajství. Tyto stránky patří k prioritním webům a jedná se nepochybně o zásadní informační zdroje, jež by měly být uchovány. Mají ale svá specifika – pro zpravodajské servery je příznačná velká proměnlivost a časté aktualizace. Právě proto je kolekce sklížena hned několikrát denně, nyní pětkrát. Tak častou frekvenci sklizení Webarchiv dosud neprováděl (zatím nejčastěji byla sklížena kolekce zaměřená na COVID-19, viz Webarchiv – kolekce COVID-19, a to jednou denně). Sbírkou aktuálně obsahuje cca 50 webových stránek, zahrnuje média veřejnoprávní i soukromá, masová i nezávislá – od největších médií, přes investigativní periodika a názorové platformy, až po zástupce bulvárních portálů a dezinformačních webů. Zatím se jedná o pilotní provoz. Souběžně jsou vyhodnocovány technické aspekty sklizení, objemové nároky i vhodná kritéria pro výběr zdrojů. Zmíněné aspekty jsou důležité pro budoucí podobu, rozsah i způsob sklizení této tematické kolekce.

Česká média

Klíčová slova sklizně:
[masmédiá](#), [žurnalistika](#), [médiá](#), [elektronická média](#), [zpravodajství](#), [elektronické časopisy](#)

ct24.ceskatelevize.cz
<https://ct24.ceskatelevize.cz> [archivovaná verze]

irozhlas.cz
<https://irozhlas.cz> [archivovaná verze]

denikn.cz
<https://denikn.cz> [archivovaná verze]

www.idnes.cz

Kolekce obsahuje výběr z webů českých médií určený ke kontinuální sklizení, zahrnuje média veřejnoprávní i soukromá, masová i nezávislá. Vzhledem k rychlým změnám na zpravodajských webech jsou zdroje sklíženy několikrát denně.

Tematická kolekce Česká média

Zajímavosti a typy

Co čte knihovník?

Petr Gibas a kol.: *Kutilství: drobná mozaika svépomocné tvorby*

Jan Lukavec

Co je a co už není kutilství, kde se vzalo a proč a jak se zkoumá? Jaký je rozdíl mezi kutilstvím a dřívějšími, historickými formami domácího „vyrábění“? Jak se o kutilství píše v kutilských časopisech a jaký dopad měl pád socialismu v roce 1989? A jak vypadá dnešní kutilství?

I to jsou otázky, které řeší kniha *Kutilství: drobná mozaika svépomocné tvorby* (Praha: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 128 s.). Napsala ji v rámci grantového výzkumu (jako jeden z výstupů) skupina sociologů pod vedením sociálního antropologa Petra Gibase, který tak plynule navázal na svůj starší projekt mapující zdejší zahrádkářství.

Jak ohraničit kutilství

Pod „kutilstvím“ je možné představit si značně odlišné fenomény, ostatně jeden z českých „kutilů“, jejichž svědectví kniha přináší, otevřeně tvrdil, že se sám s tímto pojmem neidentifikuje, protože „kutila“ chápal jako pejorativní označení pro nedouka či špatného řemeslníka.

Pro vyjasnění tedy kniha přináší i definici. Kutilství podle autorů „představuje komplex svépomocných manuálních výrobních aktivit, drobných prací a oprav prováděných (povětšinou) ve volném čase. Takovýto soubor převážně volnočasových aktivit je zároveň výrazně odlišný od historických forem domácího ‚vyrábění‘, tedy řemesel, domácí či lidové umělecké výroby“, a to především proto, že kutil by neměl pracovat pro zisk. Proto do kutilství v jejich pojetí nespádá profesionální a poloprofesionální rukodělná výroba ani výroba za účelem zisku, obživy a prodeje na trhu. Ovšem nakolik jde o produkci kvalitní, je podle nich druhotné.

O kutilech kniha pojednává nejen se sympatiemi, ale snad až s jakousi fascinací. Třeba když autoři až okouzleně líčí svoji cestu do jisté severočeské lokality, která měla být autokempem, ale po příjezdu výzkumníci nevěří svým očím: „Stala se tu zvláštní věc. Běžný autokemp s karavany se díky postupnému zvelebování karavanů na boudy, později na boudy se záhonem, poté na boudy se zahradou proměnil v seskupení mnoha malých rozmanitých chatek s velkou zahradou. Vypadá to jako malebná vesnice, která místním po většinu roku poskytuje střechu nad hlavou. Už se sem nejezdí kempovat, jezdí se sem ‚na chatu‘.“

Kutilství je pro autory ale podnětné i jako obecná kategorie, impuls k přemýšlení, protože podle nich nabourává některé zažitě stereotypy, „překračuje řadu dichotomií“, které často vnímáme jako od sebe oddělené, „ať už jde o práci a volný čas, výrobu a spotřebu, nebo právě sféry mužského a ženského“. Podle autorů i ženy „kutí“, protože v jejich pojetí pod toto označení patří i činnosti jako pletení či vyšívání.

A dále kniha oceňuje obecnější význam kutilství; kutilové a kutilky totiž „skrze vynalézání a výrobu nereflktují pouze svou manuální zručnost nebo estetické cítění, ale někdy

i nepřímou vyjadřují svůj společenský postoj a životní styl a zároveň v manuální činnosti samotné spatřují a prožívají smysl, který překračuje jednotlivé vyráběné, upravované a opravované předměty“. V neposlední řadě je pak kniha oslavou „bohatství a šíře každodenní lidské kreativity“.

Malé dějiny kutilství

Jestliže se dnes vznik kutilství obecně spojuje s životem v komunismu s jeho chronickým nedostatkem zboží i služeb, pak kniha přináší odlišný obraz. Vrací se hlouběji do minulosti, ke vzniku moderní společnosti a masové tovární výroby, která zvláště mužům brala jejich nezávislost a často i hrdost. (Sugestivně o této změně u nás píše **Stanislav Komárek**, podle něhož otcové ve starších dobách mohli svým synům fyzicky ukázat, co vyrobili, ale čím se tak asi mohl pochlubit úředník?) A „právě v této době se začíná objevovat v USA obraz muže kutila, který je schopen vyrobit, upravit či opravit vybavení domu a jeho okolí a také se této činnosti věnuje“. Tato kutilská role mužům umožnila vytvořit si „nezávislý prostor uprostřed závislosti a odpovědnosti vůči rodině, představovala spojení hodnoty práce, která měla i vedlejší ekonomický profit, a zábavné činnosti ve volném čase“. A tento model se prosadil i v Evropě, kde dávají autoři jako příklad poválečné západní Německo. Tam „došlo v 50. letech ke stabilizaci, nárůstu volného času a prostředků (pětidenní pracovní týden) a obratu ke konzervativnímu pojetí rodiny“. Mužský představitel bohatnoucí střední třídy tak měl „přispět svým dílem k chodu domácnosti a vyvarovat se tak svodů zahálčivého či nočního života“.

Jaký byl vývoj v komunistických zemích? Samotný V. I. Lenin prý praktické domácí činnosti označil za „práci barbarsky neproduktivní, malichernou, unavující, otupující a ubíjející“, a měly proto „vymizet s nárůstem a zkvalitněním státem poskytovaných služeb“. Skutečnost ale byla jiná. U nás prý sociologové od přelomu 60. a 70. let sledovali masivní nárůst kutilství, přičemž zájem od (většinou montovaných) chat se obracel spíše k chalupám, které vyžadovaly dodatečné úpravy. (Kapitola o seznamovacích inzerátech v *Rudém právu* v letech 1975 až 1983 navíc dokládá, že kutilství bylo u mužů preferovaným rysem.)

Slavný televizní pořad *Receptář* ovšem vznikl až dva roky před koncem komunistické éry, takže Přemek Podlaha jej vytvářel a moderoval z větší části v nových, demokratických (či kapitalistických) poměrech, konkrétně až do roku 2014, kdy zemřel. Ve své době šlo o úspěšný pořad, který při své propagaci spolupracoval například s tematicky spřízněnými periodiky, takže třeba na stránkách časopisu *Modelář* mohli diváci objevit značku „R“ u výkresu modelu letadla, které bylo představeno v pořadu. „Receptář tedy podnikavost propagoval a sám se jako zvláštní podnikatelský projekt také profiloval,“ uvádí se v knize. A v rozhovoru pro článek *Proměny českého kutila* (Lidové noviny 2. 5. 2020) Gibas popsal Podlahovu strategii: „Na základě žité lidské zkušenosti vytvořil značku Receptáře, pod níž shromáždil virtuální komunitu lidí, kteří mezi sebou sdíleli své výtvořky a zkušenosti.“ Polistopadová doba ovšem vývoj pořadu silně ovlivnila: Přemek Podlaha pak v 90. letech mimo jiné uváděl i *Receptář pro podnikavé* s novou znělkou od Ivana Mládka: „Už je to tady, nejedno známé řemeslo, rozjezu

to, divil bych se, kdyby mi to neneslo.“ Ovšem jak víme, kutil, který podniká a vydělává, už podle představ autorů přestává být kutilem...

Kutilství dnes

Po roce 1989 se kutilství možná více rozrůžňuje. Někdy jde o holou nutnost, jako v případě bezdomovců, kteří z různých materiálů vlastnoručně vytvářejí stanová městečka podél vlakových tratí, improvizovaná lehátka v městských houštinách či přístřešky v mostních konstrukcích.

V jiných případech autoři konstatují rozšiřování záběru kutilství ze sféry domácnosti i do prostředí designu a návrhářství módy či hraček. Jde tedy o sféru „na pomezí kutilství a autorské tvorby“ a její původce kniha trochu ironicky označuje jako „tvořilky“, což je ovšem termín, kterým se i sami příslušníci této komunity někdy označují. Mnozí z nich svoje „ručně a srdcem“ vyráběné produkty prodávají, například na „dyzajn marketech“ a další prostě v kutilství nalézají seberealizaci a přirozenou součást života, jako další ze zpovídaných mluvčích: „Já jsem se musel už narodit s kladivem v ruce. Je to pro mě přirozené, je to životní styl, součást mého života. Kdybyste mi svázali ruce, zavřeli mě do kanceláře, zemřel bych. Je to taková vnitřní potřeba a nedokážu říct proč. V sedmi letech jsem rozebral svou tříkolku, ze které jsem si postavil motokáru. Tam to všechno začalo.“

Těžko tedy zobecňovat, ale kupříkladu z průzkumu časopisu *Praktická žena* od 80. let až do doby po roce 2010 by se vývoj motivů kutění či tvoření dal zjednodušeně shrnout takto: v 80. letech „praktická žena“ pletla, aby měla něco hezkého na sebe a pro svou rodinu, ale nešlo o koníček, spíše o praktickou nutnost, „v 90. letech pletla, aby udržela domácí harmonii, a dnes může plést pro svoje potěšení“.

Na základě výzkumu sociálních sítí autoři soudí, že čeští kutilové se projevují v zásadě nepoliticky, což trochu kontrastuje se zahraničními výzkumy, které v kutilství a obecněji v celé „DIY kultuře“ shledávají nezanedbatelný politický a konkrétněji emancipační potenciál.

Univerzální jev jdoucí napříč lidskými dějinami?

Kniha poskytuje v hutné zkratce základní přehled o dané problematice a skutečně asi jde o „první komplexní pokus o vymezení toho, co je kutilství“, jak si autoři předsevzali. I když, jak už to u definic bývá, samozřejmě můžeme vznášet drobné námítky či doplnění. Jeden z výzkumů v knize se týkal „lidové“ výroby na Chebsku v 19. století. Podle jeho závěrů se tam vyrábělo „z důvodů zajištění obživy, nikoliv pro zábavu. Dnešní chebští kutilové a kutilky tedy nemají se zdejšími truhláři, tkalci, krajkářkami, řezbáři a mnoha dalšími výrobci takřka nic společného“. Je ale nutné volit takto kategorický slovník? Pokud si i prostí venkované vyráběli typické dřevěné holubičky zavěšené na stropě nebo kraslice, mívalo to vždy (nebo primárně) nějakou utilitární, náboženskou, magickou nebo sociální funkci, ale estetický aspekt tam byl třeba podle etnologa Petra Janečka přítomen do určité míry také.

Doplňme ještě, že francouzský výraz pro kutilství, „bricoláž“, použil antropolog **Claude Lévi-Strauss** pro označení mytického či „divokého“ myšlení, v němž docházelo

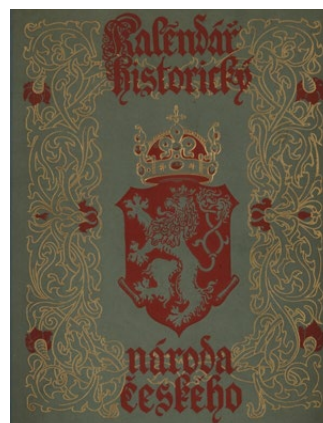
k předem neurčenému přeskupení vybraných starších prvků v novém kontextu. Tak jako kutil pracuje s tím, co má právě „po ruce“, podobně i domorodec spojoval do nového celku věci na první pohled nespojitelné a nesouvisející. V tomto smyslu by tedy kutilství mohlo být chápáno i jako obecnější jev, procházející napříč lidskými dějinami.

Pokud má přítom kutilství pro někoho negativní význam (zfušované či amatérsky odvedené práce), jak jsme viděli výše, a je občas dáváno do protikladu k profesionálnímu a vědeckému přístupu, stojí za to připomenout, že některé významné vědecké objevy spatřily světlo světa díky původně „kutilskému“ přístupu svých původců. Viz například přístroj doma postavený z dětské stavebnice Merkur, na němž Otto Wichterle vyrobil první kontaktní čočky. Jak přitom zaznělo při rozpravě nad Gibasovou přednáškou v *Centru pro teoretická studia*, některé objevy mohou vědci učinit možná jen na přístrojích, které si předtím sami vymysleli a vyrobili a jejichž fungování proto dokonale znají...

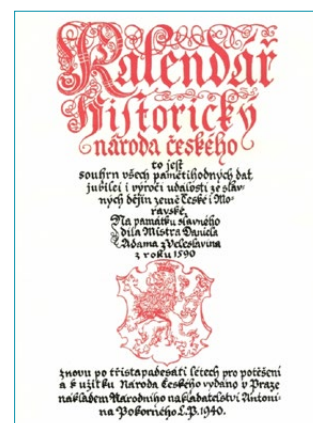
Kutilské téma je každopádně produktivní, proto se těšíme na další a obsáhlejší materiály, které autoři chystají publikovat. Primárně jim totiž (naštěstí) nejde o suché definice, ale o to, jak pomocí odkrývání významů podomácku „zbastlených“ věcí a jejich příběhů lépe a hlouběji chápat jejich tvůrce: jaký dávají svému životu smysl a jak se mění společnost, ve které žijí.

Historické události z let končících nulou v Kalendáři historickém Daniela Adama z Veleslavína ve vydání z roku 1940 Výběr událostí zaznamenaných k měsícům květen a červen

Hana Vajnerová

Titulní list Historického kalendáře

1. července

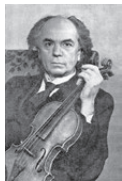
L. P. 1300 král Václav II. zarazil nový groš pražský, stříbrný, beze vsí přísady, se třemi obručemi a peníze stříbrné, jichž 12 platilo za ten groš. Na groši text vyražen WENCESLAUS (SECUNDUS + DEI GRATIA) REX BOHEMIE. GROSSI PRAGENSES četlo se na rubu mince v kruhu kolem českého lva a jméno toto mělo dobrý zvuk v celé Evropě. Mincíře k tomu povolal z Vlach, z nichž dva jmenují se Reinhardus Alphardus, Cyno Lombardus. Ta

byla nejlepší mince v Čechách; potom vždycky přísadami měděnými čím dále více zlehčovala.

5. července

L. P. 1880 se narodil v Michli slavný český houslista **Jan Kubelík**. Od dvanácti let studoval na pražské konzervatoři u prof. Ševčíka, kde si osvojil dokonalou techniku houslovou a přednes tak znamenitý, že zajistil Kubelíkovu slávu, která překonala věhlas všech virtuosů dosavadních. Od r. 1899 šíří Jan Kubelík slávu české hudby po Evropě i celém světě. Ze sedmi dětí Kubelíkových jsou dcery Marie a Anna vyspělými houslistkami, Klára malířkou a syn Rafael uznávaným a tvůrčím dirigentem.

9. července

L. P. 1530 v sobotu ochtáb navštívení Panny Marie, narodil se na zámku mezeříckém pan **Vratislav z Pernštejna**, na Tovačově, Plumlově a Litomyšli etc., rytíř zlatého rouna a nejvyšší purkrabí království českého, pana Jana z Pernštejna syn.

14. července

L. P. 1940 zemřela v Praze na Malé Straně česká básnířka **Růžena Jesenská**. Rodina odvozovala svůj původ od slavného lékaře a rektora pražské univerzity Jana Jesenia. Její neteří byla Milena Jesenská.

16. července

L. P. 1740 zemřel v Norimberce český malíř **Jan Kupecký**. Narodil asi r. 1667 v Čechách z rodičů českobratrských, učil se malbě od mistrů italských a vytvořil množství obrazů, zejména podobizen. Jan Kupecký je jedním z vrcholných zjevů českého malířství barokního, jehož umělecká síla byla již za života uznávána a ceněna.

24. července

L. P. 1860 se narodil v Ivančicích český malíř **Alfons Maria Mucha**. Odmítnut na pražské akademii, vzdělával se ve vídeňské malířské dílně Burgharta-Kautského a stal se malířem dekorativním. Umělecký plakát z období konce století nalezl v Muchovi mistra uznávaného na celém světě a nejvýraznějšího snad malíře českého z doby secesní. Největším dílem je však Slovanská epopej, cyklus obrovských pláten, zachycující duchovní historii Slovanstva.

28. července

L. P. 1900 se narodil v Podůlší u Jičína **Josef Knap**, bibliotekář divadelního oddělení Národního muzea a literární kritik. Vedle Křeliny je Knap nejvýraznějším představitelem tzv. českého ruralismu.

1. srpna

L. P. 1870 se narodil v Praze český sochař **Ladislav Jan Šaloun**. Studoval u Schnircha i na pražské Akademii a záhy vystavoval rané práce. Největším dílem Šalounovým je pomník Mistra Jana z Husi na Staroměstském náměstí, který dosáhl první ceny při soutěži r. 1901 a později se dočkal realizace.

8. srpna

L. P. 1900 zemřel ve vlaku blíže Selzthalu český průmyslník **Emil rytíř Škoda**. Narodil se r. 1839 v Chebu, studoval na školách středních v Praze i v Říši, a r. 1866 začal pracovat jako inženýr v plzeňské strojní továrně Arnošta hraběte z Waldštejna, od něhož po třech letech závod koupil. Z malých počátků vybudoval Škoda během desetiletí jeden z nejskvělejších podniků toho druhu na půdě evropské a jeho ocelárny důstojně stanuly po boku essenských závodů Kruppových. Škodova továrna nesporně přispěla k hospodářskému vzrůstu města Plzně a k průmyslovému oživení celého kraje.

15. srpna

L. P. 1370 byl rok všecek močný a na den Nanebevzeť Panny Marie byla **veliká povodeň v Čechách**, takže voda do Starého města pražského daleko vystoupila, až na stupně kostela sv. Jiljí a sv. Mikuláše na Kurném trhu. V sklepích a na staveních mnoho škody z dělala, nebo pro ustavičné pršky na 18 dní neopadajíc, v jednostejné míře bez umenšení trvala.

21. srpna

L. P. 1310 nejstarší zápis v Pamětní knize Starého Města pražského, týkající se ražení mince, k němuž se pražští radní ujali práva v nepokojných dobách odporu proti králi Jindřichu Korutanskému. Městská kniha pražská, první foliová kniha, psaná na papíru, počínající se r. 1310, a o rok mladší kniha novobydžovská jsou dva klasické dokumenty nesmírné ceny historické i diplomatické.

Zveme vás

VIRTUÁLNÍ VÝSTAVA (dostupné na webu NK)

120. výročí narození Vítězslava Nezvala

Letos 26. května uplynulo 120 let od narození významného českého básníka, představitele české meziválečné avantgardy. Národní knihovna ČR si výročí připomněla položením květin na básníkův hrob na Vyšehradě a spuštěním jednoduchého webu www.nezval120.cz, kde lze najít Nezvalův životopis, přehled díla, fotografie i odkazy s audionahrávkami. Součástí je i část interaktivní.

